

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 február Esszé

Lángh Júlia: Utcanevek, avagy az emlékezés kötelessége

A magyar parlamenti többség tavaly novemberben törvényerőre emelte, hogy a magyar utcák (és szervezetek, intézmények stb.) elnevezéséből kiirtassék minden kommunistának tekinthető személy neve. Itt most tendenciózusan egyszerűsítettem, a pontos fogalmazás szerint minden olyan személyről van szó, „aki a 20. századi önkényuralmi politikai rendszerek megalapozásában, kiépítésében vagy fenntartásában vezető szerepet töltött be”. Csakhogy az a tapasztalatunk, hogy az ilyenből gyakorlatilag komcsizás lesz.

A továbbiakban az édes haza dolgaitól kissé eltávolodva az utcák elnevezésének és esetleges névwáltoztatásának mindig kényes ügyét francia példákkal fogom illusztrálni.

„Egy utcánév megváltoztatása megsemmisít egy emléket a múltból, eltöröl egy jelet, amely segíthetne nekünk az eltűnt idők nyomát föllelni – írta Camille Jullian (1859–1933) francia történész és filológus. – Egy régi utcánév valamilyen büszkeségfélét is kelt az emberben, szolidaritást, mondhatnám a városnegyed önértetét, lokálpatriotizmust...” A törékeny, halk szavú, vastag szemüveges tudós, akire tanítványai és tisztelői odaadóan figyeltek, több tucat történelmi műve mellett Bordeaux város történetéről nem kevesebb mint öt könyvet írt. Azért emelem most ki éppen Bordeaux-t, mert utcáin a szó szoros értelmében kőbe vésett az emlékezés: a régi városrészben a mai, zománcozott utcánévtáblák fölött a házfalba vésve őrzik a hajdani nevet, adott esetben neveket.

Az *emlékezés kötelessége* az elmúlt húsz-egynéhány évben rendszeresen visszatérő, szenvedélyes témája a francia közéleti vitáknak. A sokat használt kifejezés, *le devoir de mémoire*, nem a hivatalos megemlékezések tiszteletadására utal, hanem arra a morális kötelezettségre, feladatra, ami a múlt vállalását jelenti, nevezetesen azt, hogy az állam vállalja a felelősséget korábbi bűneiért és mulasztásaiért. Nem könnyű munka, de el kell végezni.

A *Marianne* című, önmagát centrista forradalminak nevező republikánus hetilap nemrégiben történelmi különszámot szentelt annak a témának, hogy mi mindenért kell Franciaországnak bocsánatot kérnie. Szerepelt ott a Szent Bertalan éjszakája, a forradalom terrororszaka, a rabszolga-kereskedés, a napóleoni hódítások, a párizsi kommün, a gyarmatosítás, a Dreyfus-ügy, a Vichy-kormány, az algériai háború és még sok más; hosszú a lista. A feladat a tárgyilagos emlékezés.

„Az önkényuralmi politikai gyakorlattal történő teljes szakítás megköveteli, hogy az ilyen ideológiákhoz, pártokhoz, jelképekhez kötődő elnevezések ne maradhassanak fenn, illetve a jövőben se jelenjenek meg” – mondta Stágel Bence, kereszténydemokrata országgyűlési képviselő a vonatkozó törvényjavaslatot ismertette tavaly októberben az Országgyűlésben. Egy efféle mondat után a francia sajtóban egyes pszichoanalitikusok az elfojtás természetéről

elmélkednének, valamint arról, hogy a kisgyerek is, ha nem tetszőt vagy félelmetest lát, becsukja a szemét és meggyőzi magát, hogy ily módon eltüntetve az a dolog már nem is létezik.

Menjünk vissza az atlanti kikötővárosba, ott tágasabban tudunk lélegezni. A bordeaux-i önkormányzat egyik felelőse szerint „adminisztratív trauma” minden névváltoztatás, a legjobb elkerülni. Emlékszik, hogy lakossági ötletként fölmerült a Stalingrad tér nevének megváltoztatása, de elvetették. Mint ahogy azt is, hogy 1998. július 12-ről nevezzenek el egy közteret; ez volt a francia csapat győzelmének napja a foci-világbajnokságon.

Az utcanévadás fontosságát elismerve az önkormányzat bizottságot nevezett ki a feladat ellátására. A politika ugyanis hajlamos, hogy ebbe is beleszóljon. Így volt ez a nagy francia forradalom idején, amikor az események fordulatait követve többször is átkeresztelték az utcákat. Az Albret köz zománcozott utcanévtáblája fölött például ma kőbe vésve látható: Messidor köz, ez volt a forradalmi naptár egyik nyári hónapjának a neve, és afölött az azt megelőző név, ugyancsak Albret, a 15–16. században befolyásos délfrancia királyi család neve. A mai Monbazon utcánál (közép-franciaországi kisváros) látjuk a régi, talán kissé meglepő forradalmi utcanévet: Imádom az Egyenlőséget. Igen, akkor így neveztek el egy utcát. A Megye utcából a forradalom idején Kedvenc Fa utca lett, Napóleon bukása után Királyi Palota utca, 1848-tól kezdve máig Városház utca a neve. Pár éve a Saint-Cristoly tér lakói petícióval, tüntetéssel tiltakoztak az önkormányzati szándék ellen, hogy terük nevét megváltoztassa a hatóság. Semmi bajuk nem volt az ajánlott új nével, csak nem akarták, hogy a régi, történelmi elnevezés eltűnjön. Győzött az akaratuk. A lakosság véleményét nem kötelező kikérni, de szokás, és általában figyelembe is veszik.

„A rabszolgaság eltörlése: La Rochelle városa felvállalja a múltját – olvasom a *Sud-Ouest*, Dél-Nyugat című lapban, amelyből bordeaux-i híreim egy részét is nyertem. – A Toussaint-Louverture sétány felavatása fordulóponthoz jelent az emlékezés munkájában: a város elkötelezte magát, hogy szembenéz a rabszolga-kereskedelem korszakával.”

La Rochelle sosem tagadta, hogy, akárcsak Bordeaux, Nantes, Le Havre – és még néhány kikötőváros – gazdagságát jelentős részben a rabszolga-kereskedelemnek köszönhette. Sétányok, utcák, terek őrzik híres kereskedők és hajók nevét, akik és amelyek az Afrikában rabolt vagy vásárolt rabszolgákat szállították Amerikába. A kérdés az, hogy a szégyenletes emléket őrző névtáblákat eltüntetni kell-e, vagy, ahogy többen javasolják, meghagyni, hiszen ez is a város múltjához tartozik, de a nevek alá oda kell írni, hogy kik voltak és mit tettek.

További módszer a történelmi igazságtételre, amit tavaly májusban La Rochelle-ben választott az önkormányzat: új névadással jelezni az értékrendek változását. Toussaint-Louverture (1743–1803) a feketék felszabadításának ismert alakja, maga is felszabadított rabszolga, a haiti forradalom vezetője, majd az akkor még Saint-Domingue-nak nevezett Haiti kormányzója volt. Végül Napóleon börtönében halt meg. Az, hogy róla nevezték el a tengerparti sétányt, látványosan mutatja La Rochelle szándékát – miként ezt az emléktábla avatásán megjelent városi vezetők és haiti meghívottak hangsúlyozták –, hogy jóvátegyen több évszázados hallgatást.

A cikkhez fűzött bő tucatnyi olvasói megjegyzés egy része, benyomásom szerint a nagyobbik, fanyalog. A Magyarországon szokásos kommentekhez képest két jelentős különbség van: nem használnak trágár szavakat, és ellenérzéseiket visszafogottabb indulattal adják elő. Nem sístereg a gyűlölet. De némi utálatot és főleg sértettséget lehet érezni.

„Ki adta el a rabszolgákat? Maguk az afrikai királyok! A franciák meg a gyarmataikon

éppenséggel eltörölték a rabszolgaságot!”

„Ha megbánásról van szó, inkább a forradalom alatt Vendée-ban elkövetett tömegmészárlásokról beszéljünk! Tessék először a honfitársakkal foglalkozni!”

„Elég már a baloldal állandó és beteges megbánásaiból! Tán a középkori jobbágyok igényelték, hogy a leszármazottaik gyakorolják az emlékezés kötelességét?”

„Nincs nekünk Franciaországban elegendő jelentős emberünk, aki megérdemelné a megemlékezést?”

2010 májusában Bertrand Delanoë, Párizs polgármestere azt mondta a Mahmoud Darwich tér felavatása kapcsán, hogy szándékában áll más jeles arab személyiségekről is utcákat elnevezni. Mahmoud Darwich (1941–2008) híres palesztin költő verseit több mint húsz nyelvre lefordították. Elkötelezett híve volt a palesztin ügy békés megoldásának.

Néhány hónappal korábban avatták fel Párizsban a Ben Gourion sétányt, ami a palesztinok ügyét támogató több egyesületnek a „torkán akadt”, hogy az egyik blogot idézzem. De ekkorra már, nyilván a kiegyensúlyozás szándékával, Párizs város önkormányzata megszavazta, hogy a 6. kerületben Mahmoud Darwichról neveznek el egy teret. Ez meg azoknak a franciáknak akadt a torkán, akik az arabokra általánosító módon allergiásak. Egyenesen az összeesküvés-elméletig:

„Mintha minden francia politikus szövetkezett volna, hogy eladja a hazánkat! A lényeg az, hogy előbb-utóbb a moszlimok megkapják, amit akarnak: Franciaországot!”

„Micsoda szégyen! Igaz, hogy vannak jeles arab személyiségek, na de utcákat róluk az ő országukban nevezzenek el!”

„Az a rémes, hogy a magrebi országokban az utcáknak legalább a fele francia nevet visel. Az ördögbe is, miért nem reagálnak ezek az országok, ahelyett, hogy az európaiak fenekét nyalnák?”

„Azon a napon, amikor a moszlimok minden nyugati utcanevet eltüntetnek az országaikban, már nem fogsz többé ilyen kérdést föltenni.”

Van egy városka Közép-Franciaországban, ahol senki nem akarna utcanevet változtatni, mert általános megelepedésre közel fél évszázada minden utca női nevet visel. Stílusosan, hiszen az ötezer lakosú város neve La-Ville-aux-Dames, Hölgyek Városa. Eredetileg Apácák Városának hívták, mert lakosainak nagy többsége a 10. században épített zárda lakója volt. Azután már keveredett és szaporodott a lakosság, és a várost átnevezték Hölgyek Városának. Az 1970-es évek elején döntött úgy az önkormányzat, hogy minden utcának, térnek, fasornak és köznek női nevet adnak, híres művészek, tudósok, színészek, politikusok, hősnők és bájaikról elhíresült szépségek nevét. Csak egy kivétel van: *La Dame en Noir*, a Feketeruhás Nő – aki férfi volt, egy abbé, az Ellenállás idején ezt az álnevet használta. Ő is kapott utcát.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Lánglh Júlia: Nusi – avagy egy asszony élete** Nusi jön, talált valakit, aki idehozza kocsival, nincs kétszáz...

2. **Lángh Júlia: A Szűz és a Nemzet** „Szent Jeanne d’Arc, könyörögj érettünk, az egyházért és Franciaországért!” „Franciaország...
3. **Lángh Júlia: A varázsló látomása** Vakítóan sütött a nap. A sivatagban bolyongtam, nem tudtam az...
4. **Lángh Júlia: A bozótívágó kések évszaka után – Jean Hatzfeld Ruanda könyvéről** Megbékélhet-e gyilkos és áldozat? (Ruanda) Bozótívágó késekkel végrehajtott népirtás volt...
5. **Lángh Júlia: Sajtószemle 1850-ből** Hajdani gimnáziumi osztálytársamtól, azóta is jó barátnőm, a következő ímélt...

Cimkék: **Lángh Júlia**